

آداب دوست‌خوانی

سومین نشست از سلسله نشست‌های واکاوی دعا در آیات و روایات با موضوع «تفسیر ادعیه قرآنی» چهارشنبه 23 تیرماه با همکاری جامعه‌المصطفی(ص) العالمیه در محل خبرگزاری ایکننا برگزار شد...

سومین نشست از سلسله نشست‌های واکاوی دعا در آیات و روایات با موضوع «تفسیر ادعیه قرآنی«؛ چهارشنبه 23 تیرماه با همکاری جامعه‌المصطفی(ص) العالمیه در محل خبرگزاری ایکننا برگزار شد. در این نشست حجت‌الاسلام دکتر علی نصیری، عضو هیأت علمی دانشگاه علم و صنعت و حجت‌الاسلام مهدی رستم‌نژاد، عضو هیأت علمی جامعه‌المصطفی(ص) العالمیه به ارائه سخن پرداختند. گزارش کوتاهی از این نشست از نظر تان می‌گذرد. نصیری ابتدای سخنانش با بیان روایتی از امام رضا(ع) در رابطه با دعا گفت: در جلد 2 کتاب کافی آمده است: «عَنْ الرَّضَا (ع) أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ: عَلَيكُمْ بِالسَّلَاحِ الْأَنْبِيَاءِ؛ ایشان به‌طور مداوم، اصحابش را به سلاح انبیاء توصیه می‌فرمود«. از ایشان سؤال شد: «و سلاح انبیاء چیست؟« ایشان فرمودند: «دعا«؛ یعنی در واقع دعا، سلاح انبیاء است. مستحضر هستید که تعبیر «کان یقول«؛ غیر از «قال«؛ است یعنی استمرار داشت؛ معلوم است این مسئله در سیره قولی حضرت مکرر تکرار می‌شده است. حضرت امیر(ع) نیز در اواخر دعای کمیل می‌فرمایند: «و سِلَاحُهُ الْبُكَاءُ«؛ یعنی سلاح مؤمن، دعا، مناجات و زاری است.

وی در بخش دیگری از سخنانش در تعریف دعا افزود: دعا، صمیمی‌ترین شیوه ارتباط بندگان با خداوند است که از رهگذر آن هر کس به فراخور جهان وجود خود با ساحت قدس ربوبی راز و نیاز می‌کند. یکی برآورده شدن نیازهای خرد و کلان دنیوی را می‌طلبد و دیگری شرمنده از سیاهی نامه عمل خویش، بخشایش الهی را درخواست می‌کند. بنده دیگر که گام در راه پرنشیب و فراز سلوک معنوی نهاده و شراب معنا پیمانه جانش را لبالب ساخته توشه‌ای افزون‌تر طلب می‌کند.

در مرتبه‌ای بس فراتر اولیای الهی از آنکه بنا به ضرورت با ابنای زمان درآمیخته و از غرقه شدن در دریای عشق و تماشای جلوه جمال و جلال حق ساعاتی محروم مانده‌اند با اشک سوز عذر تقصیر می‌آورند و توفیق جبران گذشته را از دوست انتظار می‌دارند. باری! در این سویی دعا بندگانی با هزاران خواسته با اشک و آه یکسره جویای خواسته خود هستند و در سویی دیگر وجودی ایستاده که خداوندگاری زینده اوست و خود را بیش از همه به صفت رحمان و رحیم موصوف کرده و در نخستین آیات کتابش خود را کریم دانسته است؛ خدایی که از راز درون بندگانش بهتر از خود آنان آگاه است و از میزان صدق نیازهایشان حتی اگر بر زبان جاری نکنند باخبر است؛ همان که چنان به بندگانش نزدیک است که در پاسخ پرسش آنان حتی به پیامبرش اجازه وساطت در پاسخگویی نمی‌دهد و چنان بردبار است که از اصرار فزون از حد بندگانش رنجور نمی‌شود و چنان بر قله فرازمند جود و سخا ایستاده که هر چه ببخشد خزینه‌های کرمش پایان نمی‌گیرد و چنان قدرتمند است که در راه اجابت خاص بندگانش هزاران مانع خرد و کلان را از سر راه برمی‌گیرد. از همه شیرین‌تر آنکه نه بارگه او حاجبی دارد و نه لختی آسایش می‌طلبد تا نیازداران را براند و به زمان دیگر حواله دهد. بندگانش همیشه و همه‌جا در خلوت و جلوت، در مکتب و نکبت ریسمان دل را به آسمان مهربانی‌اش پیوند می‌زنند و جانشان را با امید او روشنایی می‌بخشند. آیا چنین معبودی زینده راز و نیاز و دعا و حاجت‌خواهی نیست؟

فقر بنده و عظمت پروردگار

ابن محقق و استاد دانشگاه در پایان سخنانش با بیان اینکه دعاهای پیامبران که در قرآن کریم آمده دارای ویژگی‌هایی است، تأکید کرد: اول اینکه بعضی از دعاها را خداوند به آنها تعلیم می‌داد؛ در آیه 114 سوره طه، آیات 28 و 29، 97، 98 و 118 سوره مؤمنون این دعاها قابل مشاهده است. دعاهای پیامبران بر درخواست‌های معنوی تأکید دارد اینگونه دعاها را می‌توان در آیه 38 سوره آل عمران، آیه 101 سوره یوسف، آیه 80 سوره اسراء، آیات 25 و 26 سوره طه، آیات 80 و 83 سوره اسراء و آیه 19 سوره نمل مشاهده کرد.

توجه به خیرخواهی برای خود، خانواده و سایر مؤمنان ویژگی دیگر دعاهای انبیاء است که می‌توان اینگونه دعاها را در آیات 35، 37، 40 و 41 سوره ابراهیم، آیه 151 أعراف و آیه 28 سوره نوح و آیه 129 سوره بقره دید. ویژگی دیگر دعاهای پیامبران درخواست هدایت امت و نجات آنهاست که آیه 89 سوره أعراف، آیات 117، 119 و 169 سوره شعراء، آیه 36 سوره ابراهیم، آیات 117، 118، 119 شعراء و آیه 30 سوره عنکبوت از این قبیل هستند. همچنین تأکید بر ستایش الهی متناسب با نوع درخواست از دیگر ویژگی‌های دعاهای انبیاء است که در قرآن آمده است که در آیات 127 تا 129 سوره بقره، 89 سوره أعراف و آیه 101 سوره یوسف قابل مشاهده است. تأکید بر ربوبیت الهی در همه دعاهای انبیاء قابل ملاحظه است که در آیه 127 سوره بقره، 25 سوره طه و... قابل مشاهده است.

توجه به درخواست‌های ایجابی و سلبی هم از دیگر ویژگی‌های دعاهای انبیاء است که در آیه 35 سوره ابراهیم و آیات 4 و 5 سوره

ممتحنه قابل ردیابی و پیگیری است. همچنین دعاهای انبیاء دارای نگاه فرازمانی و فرامکانی است که این ویژگی را در آیه 129 سوره بقره، آیه 84 سوره شعراء و آیه 37 سوره ابراهیم می‌توان دید. برخی از دعاهای انبیاء در قالب رازگویی با خداوند است که در آیه 33 سوره یوسف، آیات 3 و 4 سوره مریم و آیه 19 سوره نمل مشاهده می‌شود. غنیمت شمردن همه زمان‌ها برای دعا هم از نکات مهم مورد استفاده در دعاهای انبیاء است که در آیه 19 سوره نمل قابل مشاهده است.

دعاهای سراسر معرفتی و فاقد درخواست هم در دعاهای انبیاء قابل مشاهده است که در آیه 46 سوره زمر و آیه 26 سوره آل عمران قابل مشاهده است. نفرین است در آخرین مرحله هم در آیه 88 سوره یونس، آیه 26 سوره مؤمنون و آیات 26 و 27 سوره نوح قابل ردیابی است. همچنین تأکید بر استجاب دعاهای پیامبران دوازدهمین ویژگی دعای انبیاست که در آیات 26، 27 و 36 سوره طه و آیات 169 و 170 سوره شعراء قابل مشاهده است.

آداب دعا کردن

حجت‌الاسلام رستم‌نژاد دیگر سخنران این نشست بود. وی گفت: برخلاف آنچه معمولاً تصور می‌شود، دعا به معنی خواندن است، نه خواستن، شاید هم بتوان گفت که دعا خواندن همراه با خواستن است. در آیه 108 سوره اعراف آمده است: «و نام‌های نیکو به خدا اختصاص دارد پس او را با آنها بخوانید»؛ گفتن عبارت «یاالله»؛ دعا کردن است؛ یعنی اگر انسان هیچ چیزی هم از خدا درخواست نکند، همین که با گفتن «یاالله»؛ پروردگار متعال را بخواند، چنین شخصی در حال دعا کردن است.

حتی می‌توان گفت تمام عبادات ما دعا هستند؛ چون در عبادت است که انسان متوجه ساحت پروردگار متعال می‌شود و به او رو می‌آورد و او را می‌خواند. در آیه 77 سوره فرقان آمده است: «اگر دعای شما نباشد پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی‌کند»؛ یعنی اگر دعای شما نباشد و پروردگارتان را نخوانید، اصلاً خداوند هیچ توجه و عنایتی به شما نخواهد کرد و این نشان‌دهنده این است که بنده برای جلب رحمت و جلب عنایت خدای متعال، راهی جز دعا کردن و خواندن پروردگار ندارد. البته وجودتان خواستن است، وجودتان تقاضاست و میل به سوی خداست.

وجودتان چنان است که یکسره از خداوند می‌طلبید و می‌خواهید، پس شما همه در حال خواندن هستید. کل نظام هستی در حال تقاضاست و لذا همه در تسبیح خداوند هستند؛ یعنی همه در حال این خواستن هستند. همچنین در آیه 60 سوره غافر، خداوند متعال بعد از اینکه می‌فرماید: «بخوانید مرا تا شما را اجابت کنم»؛ بر این نکته تأکید می‌کند که دعا، عبادت است؛ چون بعد از دستور دادن به دعا، تهدید می‌کند که آن کسانی را که از عبادت من تکبر بورزند، با ذلت و خواری به جهنم وارد می‌کنم.

ممکن است عبادت‌های دستوری، مانند نماز برای ما به عادت تبدیل شود و آن اذکار را گفته و آن اعمال را انجام بدهیم، ولی هیچ توجه و حضور قلبی در نماز خود نداشته باشیم، در حالی که دعا اگر خالصانه باشد، اصلاً نمی‌شود بدون حضور قلب انجام شود؛ چون اگر حضور قلب و توجه به پروردگار متعال را از دعا بگیریم، دیگر دعا باقی نخواهد ماند.

به دلیل همین حضور قلب و توجه ویژه در دعاست که دعا را مَخ (مغز) عبادت دانسته‌اند و هدف دعا این است که انسان به این درجه از توجه برسد و خود را در محضر پروردگار، نیازمند و فقیر ببیند. اصلاً تمام عبادت‌های ما چه نماز و روزه، چه مناسک حج و دیگر عبادات، همه برای این است که انسان را متوجه این معنا بکند که در درگاه الهی، فقیر و نیازمند است و از خودش چیزی ندارد.

نکته در مورد آداب دعا کردن مطرح است که در هنگام دعا کردن باید به آنها توجه ویژه‌ای کرد. نخستین مطلب بیان نعمت‌های پروردگار است؛ یعنی انسان قبل از اینکه خواسته خود را از خدای متعال بخواهد، باید نعمت‌هایی که پروردگار به او داده را بیان کند. دومین مطلب، بیان فقر، نیازها و ضعف‌های خود است. اینها ادب دعاست و بعد از این از خداوند طلب می‌کند و طلبش هم عاقبت به خیری است.

حضرت زکریا(ع) هم هنگامی که می‌خواهد از خداوند متعال طلب فرزند کند، ابتدا ضعف خود را و اینکه دیگر پیر و موهایش سفید شده و همسرش نازاست، بیان کرده و سپس از خداوند طلب نعمت فرزند می‌کند؛ بنابراین یکی دیگر از آداب دعا این است که انسان قبل از خواستن حاجت و نیاز از خداوند متعال، ضعف و فقر خود را به پروردگار عرضه بدارد و عنایت به این نکته بسیار مهم و قابل توجه است. رعایت زمان و مکان دعا نیز یکی از مهم‌ترین آداب و شرایط دعاست. حضرت ابراهیم(ع) و فرزندش حضرت اسماعیل(ع) هنگامی که در حال بالا بردن دیوار کعبه بودند، به درگاه الهی دعا و نیایش می‌کردند.

در ادعیه یکی از مواردی دیگری که قابل طرح است فاصله میان دعا و زمان اجابت است. یکی از چیزهایی که انبیاء از خداوند می‌خواستند صبر بود برای اینکه بعضی از خواسته‌ها زمان‌بر است. در دعاهای پیامبران این نکته بسیار مهم است که مصلحت و حکمت هم باید ملاحظه شود. دعا خرق عادت نیست، خلاف مسیر عالم نیست؛ تقاضاها باید در این مسیر باشد. آن چیزی که خداوند وعده داده اصل اجابت است نه آن چیزی که ما لزوماً در دعا می‌خواهیم؛ ممکن است خلاف مصلحت باشد. در مقابل، اجابت قطعی است.

سیدحسین امامی: همشهری آنلاین